

psychologismus - snaží se vysvětlovat lidské jednání i organizaci, povahu a změnu společnosti jejich převedením na psychologicky založené motivy nebo dispozice sociálních aktérů

Sigmund Freud

(6.5. 1856 Příbor – 23.9.1939 Londýn)

Za vědomým životem nestojí skutečné motivace lidí, člověk není vládcem vlastní psychiky.

podstata psychoanalýzy

- Ovlivněn NIETZSCHEM – lidé nejsou pouze biologickým druhem, soutěžíme o nadvládu nad druhými lidmi. Vědění, instinkty, myšlenky, tužby a tělo nelze oddělit. Lidé nevědí o velmi mocných silách, které jsou součástí jejich psychiky.

- základní 3 principy, které odlišují psychoanalýzu od jiných psychologických teorií:

- o myšlenková aktivita se neskládá pouze z vědomého, ale obsahuje i nevědomou rovinu, nevědomé složky (infantilní tužby a cítění), které jsou v dospělosti vytěsňeny.

(Racionalita je pouze popřením nevědomých tužeb)

- o lidské instinkty (*libido*) jsou základním motorem jednání lidského organismu
- o lidské pudy jsou ve společnosti podrobovány represi, ta je znovuvytvářena v rámci každé generace a probíhá u každého jedince zvlášť

tři složky osobnosti (TRIPARTITNÍ TEORIE VĚDOMÍ)

- ID = čisté libido, které usiluje o uspokojení. Nejhlubší vrstva osobnosti, skládá se z pudů a instinktů, které jsou hybnou silou osobnosti

SUPEREGO = „nadjá“, vrchní slupka osobnosti, prostředek a současně produkt socializace; souhrn morálních norem, příkazů a zákazů ze strany kultury směrem k individu (svědomí, personifikace představ rodičů a společnosti o dobru. Vědomí viny, které je často iracionální a svázané se strachem ztráty rodičovského souhlasu a fyzického trestu..)

- **EGO** = zprostředkovatel mezi ID a SUPEREGEM, řídící se tzv. *principem reality*
- princip reality znamená racionální odůvodnění tužeb a rozumné přizpůsobení vlastního uspokojení k sociálním požadavkům.

konflikt uvnitř osobnosti

✓ lidské osobnosti se odehrává trvalý konflikt mezi složkami ID a SUPEREGO, který probíhá na vědomé i nevědomé rovině. - konflikt principu slasti (ID) a principu reality (EGO)

- ID je ve svém fungování veden principem slasti.
- EGO je spojnicí mezi touhou po slasti (ID) a pocitů viny, morálkou (SUPEREGO) → usiluje o adaptaci principu slasti na požadavky reality. Pudům buď pomáhá prosadit se, nebo je „cenzuruje“ a potlačuje.

DOSPĚLOST ČLOVĚKA JE ZALOŽENA NA PŘECHODU OD PRINCIPU SLASTI NA POŽADAVKY REALITY.

(Sociální život tak charakterizuje nespokojenost a strádání. Za uspokojením každé potřeby stojí princip slasti – vládne lidským tužbám. Nespokojenost je podmínkou lidské existence.)

- v průběhu socializace dochází k represí sexuálních přání a tužeb- superego trestá ego za jeho představitost o životních přechodech, id naopak usiluje o uspokojení libida, což bývá většinou společensky nepřijatelné→ ego se ocitá v obtížné úloze- musí umět nalézt kompromis mezi uspokojením libida (id) a požadavky společnosti, v níž jedinec žije (superego)

Sublimace= kanalizace sexuálního uspokojení k sociálně přijatelným cílům→ základ civilizace

- při konfliktech se objevuje celá řada obranných mechanismů (sublimace, racionalizace, regrese, projekce apod.)

- neuspokojené libido způsobuje neurotické stavy,

- neurózy bývají důsledkem (často dávného) nevyřešeného konfliktu mezi id a superegem

individuum a kultura (nespokojenost v kultuře)

- v člověku jsou obsaženy dva ústřední protikladné instinkty: instinkt života (Eros, *touha po lidské jednotě*.) a instinkt smrti (Thanatos). *vede člověka k zániku, nezávislý a agresivní pud- způsobuje destruktivní jednání lidí(války).*

oba tyto instinkty ohrožují přežití společnosti a civilizace; ta je proto kontroluje prostřednictvím kultury (SUPEREGA). (Každý prvek násilí, který není uspokojen- živí existenci superega= nenávisť k sobě samému.

Růst civilizace=stupňování pocitů viny a postupná ztráta vnitřní spokojenosti.

- kultura je na jednu stranu zdrojem lidských potíží, na druhou stranu ovšem i prostředkem, který člověka chrání před nespokojeností.

kultura se staví do cesty lidským potřebám, tužbám a pudům, současně ale umožňuje sublimaci.

(*sublimace libida(kanalizace sexuálního uspokojení k sociálně přijatelným cílům, (např. vytvoření uměleckého díla) sublimace=základem civilizace=vede k vyšší kulturní, umělecké a sociální humanitě*) může zabránit sociálnímu chaosu)

Symbolický interakcionismus

vymezení pojmu interakcionismus

- ústředním bodem zájmu je proces interakce, tj. vzájemného působení individuí. (zkoumání lidské komunikace)

- (individuum je sociální jedincem, jakmile *komunikativně jedná*, nikoli sociální jednání - WEBER, ale *vždy-jíž-komunikativní sociální jednání je základním kamenem poznávání a vědění*. Jde o určité ztotožnění jazyka s rozumem, Lockovo rčení „nic není ve vědění, co nebylo dříve ve společnosti“ je parafrázováno do „nic není ve vědění, co nebylo dříve v komunikaci“; rozum sám je komunikací teprve vytvořen, komunikující komunita je určující.)

- jedinec, který je subjektem interakce, není chápán jako abstraktní individuum, ale jako sociální bytost, patří k určitým sociálním skupinám a plní určité sociální role.

- jedinec a společnost nestojí proti sobě, ale vzájemně se protínají:

interakcionismus zaměňuje pojem společnosti jako objektivního fenoménu za pojem **společnosti** jako fenoménu *intersubjektivního*, kde jako spony sociálního řádu neslouží objektivní materiální životní procesy, *ale subjektivně významné symboly*. – předávané v rámci komunikace

G. H. Mead: ((americký filosof, soc., psycholog 1863-1931)

- je považován za vlastního zakladatele symbolického interakcionismu; během života nepublikoval žádnou práci, až posmrtně byla vydána kniha *Mind, Self and Society (1934)*, která se stala jakýmsi manifestem směru
- jeho myšlenky byly popularizovány jeho nástupcem na univerzitě v Chicagu Herbertem Blumerem (který Meadův pojem sociální behavioralismus překlátil na s.i. a poprvé užil tento termín 1937)

Vytváření lidského rozumu a vědomí + společnost

- převrátil tradiční předpoklad o tom, že rozum a vědomí nám jsou předem dané
- podstatným předpokladem pro vznik vědomí a rozumu je lidský skupinový život
- svět obecně je **sociálním produktem** a konstruuje se v **souhrnu sociálních interakcí**

lidská přirozenost se vytváří v průběhu interakce; interakci ve společnosti interpretuje Mead jako symbolickou,

- věnuje pozornost problému komunikace ve společnosti, zvláště pak ve spojení s jazykem; ústřední kategorií je pojem **sociálního já** (Self); toto sociální Já se vytváří v průběhu interakce s druhými lidmi, při níž dochází k výměně **gest a slov** (verbálních a neverbálních symbolů); nejvýznamnějším mechanismem zprostředkování interakce je **řeč** (včetně neverbálních projevů) založená na existenci společného systému symbolů
- možnost pochopit druhého (založena na výměně) má velký význam pro proces socializace; znamená, že člověk je schopen pohlížet na sebe z perspektivy druhého a tedy sám se sebou souhlasit nebo ne; člověk se sám sobě stává subjektem, jedině pokud se dříve stal sám sobě objektem; pokud by se člověk nedokázal stát objektem sám sobě, nemohl by se stát osobností schopnou reflektovat vlastní jednání (mínění o sobě člověk buduje tím, že pohlíží na sebe prostřednictvím jiných – zrcadlové já, Charles H. Cooley)

role: proces stávání se sám sobě objektem – geneze sociálního Já (self)- je sociálně strukturován a uskutečňuje se prostřednictvím přejímání rolí; --- **Stadia přijímání role druhých, zobecněného druhého, jsou stadia přeměny fyziologického organismu v reflexivní sociální "Já".** Původ "Já" je tedy zcela sociální. Struktura hotového dotvořeného, zformovaného "Já" odráží jednotu a strukturu sociálního procesu. nemožnost existence "Já" mimo „druhých“.

----- podstata role netkví v tom, co člověk dělá, ale v tom, jak na něj druzí pohlížejí a co od něj očekávají; nejprve se učíme napodobovat konkrétní role **významných druhých** (play), později role **generalizovaných druhých** (game) (celé společenství) ..toto napodobování se děje právě **skrzes gesta**, jako základní fáze individuální činnosti, díky symbolům-gestům je jedinci umožněno přijímat roli druhého a také se ji učit přejímat, napodobovat....

struktura Já (Self)

- self je označením entity, která je produktem symbolické interakce individua ve společnosti, je určitou relativní jednotou, která se skládá z dialektiky dvou složek: **I** (aktivní, spontánní, tvořivá, nereflexivní a autonomní) a **Me** je společensky osvojená a získaná složka Self, od společnosti internalizované institucionalizované postoje. **omezující aspekt já.**
-
- **každý jedinec představuje specifickou „směsici“ obou složek.**
- **skrzes „me“ dochází k sociální kontrole jedince („I“).**

Příklad geneze Já u dětí:

- v Meadově pojetí není osobnost dítěte při svém vývoji vystavena takovému tlaku jako u Freuda
- malé děti se vyvíjejí jako sociální bytosti především tak, že napodobují to, co se děje kolem nich – převážně hrou, kde často napodobují to, co dělají dospělí.

-

Odlišil hru–play a hru–game: první označuje prosté „hraní si na něco“, spočívající v napodobování rolí dospělých, druhá pak „hraní něčeho“, což zahrnuje složitější systém pravidel, která musí dítě pochopit a podvolit se jim.

-

- **Play** (4-5 let)- dítě vystupuje v úloze dospělého - dochází k přejímání role druhého – dítě se učí, jaké to je být v kůži někoho jiného. Teprve v tomto stadiu děti získávají rozvinutý pocit vlastního já, vědomí distinkce objektu a subjektu....
- aby vnímali sebe sama jako nezávislého činitele, musí uvidět sebe sama očima druhých: (tedy znovu, **dvě formy lidského Já („Me“ a „I“)**. „I“ = **nesocializované dítě**, jeho spontánní přání a nálady, „Me“ = **sociální já** = jsou schopni se vidět tak, jak je vidí ostatní – nastává **fáze sebeuvědomění** (rozlišuje mezi oběma formami Já).)

-

- kolem pátého roku se tak dítě stává svébytnou bytostí, schopnou činností také mimo rodinný kruh (konec závislosti na rodičích) = shoda s Freudem. U Freuda jde ale o výsledek Oidipovského stadia zatímco u Meada o nabití sebeuvědomění (rozlišení „Me“ a „I“).
- okolo osmého až devátého roku nastává další stadium vývoje, děti mají sklon se účastnit spíše organizovaných her. – **game**. Teprve v tomto období začínají rozumět všeobecným hodnotám a mravním normám, kterými se řídí společenský život, osvojují si zásady „fair play“ – učí se chápat to, co Mead nazývá „**generalizovaným druhým**“ = všeobecné hodnoty a mravní pravidla, které se uplatňují v kultuře, v které dítě vyrůstá. tzn. zobecňuje se a bere se v úvahu názor dané skupiny na obecný objekt

- pomocí tohoto si někteří odborníci vysvětlují vznik obecných pojmů

(později vliv na dramaturgic. Soc. Ervina Goffmana)

Sociologie vědění – Mannheim, Schutz, (Berger, Luckmann)

Termín a základní vymezení pochází od M. Schelera, přiblížíme si blíže pojetí A. Schutze (kt. se významně odrazilo na SKR) a Mannheimovu koncepci.

Obecně:

otázky spjaté s podstatou světového názoru, ideologie a obecně s fungováním v oblasti spol. vědomí. Závislost společ. vědomí na spol. bytí. - lidské vědění je zakotveno v existenci individua v rámci sociálních skupin

-otázkou je : **CO, PROČ A JAK DETERMINUJE NAŠE VĚDĚNÍ ?**

- sociologie vědění jako disciplína, která zkoumá funkcionální závislost každého intelektuálního stanoviska na realitě specifické sociální skupiny, která za ním stojí, a která se snaží vypátrat evoluci různých stanovisek.
- vědění jako funkce sociálního světa, z nějž vyvěrá, a světového názoru (Weltanschauung), jehož je součástí.

MAX SCHELER (1874 – 1928, německý filosof, psycholog a sociolog; "*Řád lásky*")

Scheler spojil svoji sociologii vědění s metafyzikou a se snahou o vybudování filosofické antropologie,

- předmět sociologie vědění pomocí tří výchozích kategorií – reálních faktorů, ideálních faktorů a relativně přirozených světových názorů; reální faktory (jevy skutečnosti, které jsou podmíněny pudem) a ideální faktory (podmíněny duchovně)
- meze rozumu jsou identické s hranicemi skupiny a tuto skupinu chápe jako biologicky určenou „pokrevní příslušností“. Vytvářet vědění nezávislé na skupině dokáží jen elity (obdařené pudem k moci);
- zdrojem vědění je životní společenství, jeho aktualizací je osobní prožitek; prvotním výsledkem osvojování vědění v životním společenství je vznik „světového názoru“; k relativně **přirozenému** světovému názoru skupiny patří vše, co v ní platí za nesporně dané, je souhrnem lidové řeči, písní, zvyků, obyčejů, moudrostí a lidového náboženství (je nadindividuální, je majetkem celé pospolitosti); "relativně **umělý** světový názor“ je tvořen metafyzikou, uměním, vědou, kulturou, církevním náboženstvím (je individuální, majetkem svobodně myslícího jedince)
- jak a proč vznikají z relativně přirozených světových názorů, které jsou původně vlastní celé pospolitosti, umělé formy vědění, které jsou rozděleny podle tříd: s postupující strukturací společnosti převzala roli dřívějších relativně přirozených světových názorů filosofie-metafyzika (umělé světónázory); její role je nezastupitelná a plyne z její pozice mezi nejvyššími druhy vědění, jimiž jsou náboženství, metafyzika a pozitivní věda. Metafyzika má mezi nimi funkci orientující normy, protože promýšlí všechny formální a materiální možnosti.
- základní otázkou sociologie vědění je otázka přechodu od relativně přirozených světových názorů k relativně umělým světovým názorům. Je to otázka „individualizace vědění“, osvojování si částí „majetku“ pospolitosti, a „aktualizace absolutního“ čili rozpoznávání neměnných duchovních podstat prostřednictvím proměnlivých forem relativního vědění. = „**funkcionalizaci**“

- **axiomy** sociologie vědění:
 - vědění každého člověka není empirické, ale a priori; vědění není záležitostí jedince, pospolitost je před-daná před individualitou
 - empirický vztah účasti člověka na prožívání bližních se realizuje vždy podle základní struktury skupiny; tento axiom posiluje tendenci zřetelnou v prvním, přesouvá podmínky vědění z jedince na pospolitost; je zde patrný vliv Durkheimových tezí o spojitosti mezi sociální a logickou organizací.

Karl MANNHEIM (1893, BUDAPEŠŤ – 1947; IDEOLOGIE A UTOPIE, 1929)

- základní problémy sociologie vědění jsou u Mannheima pojaty jako problémy sociálního podmínění racionálního iracionálním, přičemž iracionální neznamena pudové, ale neuvědomované sociální, po jehož podobách a původech má sociologie vědění pátrat. Střet iracionálního a racionálního se přitom odehrává na půdě interpretace.
- **spolu s uznáním kolektivního vědomí je třeba poukázat také na kolektivní nevědomí**

-předpokladem je, že něco důležitého, ovlivňujícího naše vědění, je utajeno, děje se na úrovni nevědomého

-hl. tezí je, že existují způsoby myšlení, kt. nelze adekvátně pochopit, pokud jejich společenský původ zůstává zastřen v temnotách

-co je nevědomé :

1. **nositeli vědění** nejsme my, jakožto jedinci, ale jako sociální jedinci (příslušníci určité sociální skupiny)
2. **aktéry myšlení** také nejsme jako jedinci, myšlení je procesem v němž skupinová historická situace jakoby myslí za nás
3. nevíme o **motivech**, kt. předurčují způsob vnímání skutečnosti

-SV se snaží chápat myšlení v konkrétní situaci s historickosociální situací

- „je nepřesné říci, že jednotlivé individuum myslí“ pouze se účastní dalšího promýšlení toho, nač mysleli jiní lidé před ním, nalézá se ve zděděné situaci s modely myšlení a jednání

-poznávací proces je vlastní jedině kolektivnímu subjektu a nelze odtrhnout od emocionálních kořenů a společenskohistorické situace, ve kt. vznikl a na kt. reaguje... zkratka **myšlení je funkcí našeho bytí**

-úkolem SV je na základě znalostí obsahů vědomí objevit jim korespondující děje bytí

Mannheim spojil svou sociologii vědění s naukou o ideologiích a s politickou sociologií

-klasická nauka o ideologiích si bere za úkol demaskovat více či méně **vědomé** lži

-X SV pak pozoruje případy, v nichž se společenská skladba se všemi svými fenomény jeví nutně různě pozorovatelným, zakotveným v různých bodech této skladby

-různě utvořená struktura vědomí určuje jednostrannost a falešnost výpovědí, není to úmysl

-právě tahle **nevědomá** jednostrannost v uvažování se má stát předmětem SV

- pojmy ideologie a utopie jsou dvě formy falešného vědomí; **ideologie** –
- vládnoucí skupiny mohou být ve svém myšlení vázány svými zájmy tak intenzivně na určitou situaci, že ztrácejí schopnost vidět určité skutečnosti, které by je mohly v jejím vládnoucím vědomí rušit = kolektivní nevědomí určitých skupin zatemňuje v určitých situacích, jak jim samým, tak jiným skupinám skutečný stav společnosti, a působí tak stabilizujícím směrem. Ideologie tedy podřizuje výklad světa snaze o konzervování určitého stavu minulých poměrů (zachování moci, snaha udržet status quo);

- X **utopie** - protichůdný jev – určité potlačené skupiny mají tak silný duchovní zájem na rozbití a destrukci stávající společnosti, že bezděčně vidí pouze ty prvky situace, které usilují o její negaci. Jejich myšlení není s to poznat existující stav společnosti korektně – nesměřuje k diagnóze situace, může být použito pouze jako návod k jednání. V utopickém vědomí zastírá kolektivní nevědomí ovládané přáními a vůlí k jednání určité aspekty reality. podřizuje výklad světa snaze o nastolení svých vizí budoucího uspořádání - snaha překonat status quo

- „Ideologie“ a „utopie“ jsou označením, která užívá jedna skupina vůči idejím skupiny druhé
- ideologie i utopie představují zkreslené mentální obrazy.
- ((utopie mívají svůj zdroj ve výjimečných charismatických jednotlivcích, avšak aby uspěly, musí být v souladu s kolektivními problémy dané doby a spjaty s určitou sociální skupinou (nejčastěji společenskou třídou).)))
- moderní svět jako svět mizejících a rozpadajících se utopií

- Mannheim přijal Marxovu ideu o vztahu bytí a vědění a zároveň překonal Marxe třemi pojmy: „partikulární a totální pojem ideologie“ a „inteligence“. Tím začíná emancipace Mannheimovy sociologie vědění od Marxovy nauky o ideologiích.

= podrobnější analýza ideologie

- dva způsoby zkreslení skutečnosti:

o **partikulární pojem ideologie** jde tehdy, když jen část idejí oponentova systému je pokládána za ideologickou. (pokládají se totiž za zahalení faktického stavu, jehož pravdivé poznání není v zájmu odpůrce) jde o vědomé zkreslení idejí vedené osobním zájmem (viz Marxovo pojetí ideologie), jejich studium zahrnuje *psychologickou* analýzu zájmů stoupenců daných idejí.

- **totální pojem ideologie**: ten klade otazník nad celým světovým názorem odpůrce, *celý* světový názor oponenta je pokládán za ideologický. (pojmy ideologie a utopie lze oba podřadit totálnímu pojmu ideologie) totální koncept ideologie = nevědomé zkreslení pohledu na realitu vyplývající ze svázanosti vědění se sociálním zakotvením.
- primárním zájmem sociologie vědění jsou ideologie ve smyslu totálního konceptu. jejich studium zahrnuje *funkcionální (sociologickou)* analýzu korespondence mezi určitou sociální situací a určitou perspektivou.

pozice sociálně nezakotvené inteligence

partikulárnost projevující se díky sdílenému světovému názoru tvoří pro jedince hranice

vidění problémů, Mannheim si klade za úkol tuto partikularizaci postojů v reálném světě překonat

-všechny pozorovací body pocházejí z téhož proudu dějinnosti a sociální, je tedy dána možnost jejich konfrontace a jejich sumárního vidění

- přestože tedy všechny sociální vrstvy a skupiny produkují myšlenky, které jsou omezeny jejich bytím, je zde jedna skupina, která je schopna tohoto totalizujícího objektivního myšlení.

- nositele vědění, který by byl schopen překonat „ideologický partikularismus“ a dosáhnout „sumativní syntézy“ nalézá Mannheim v relativně beztrždní vrstvě – **inteligenci**; ta je s to zbavit se falešnosti svého vědomí a tím se prolomit do světa pravé skutečnosti; zvláštní postavení inteligence vyvozuje Mannheim z faktu, že inteligence není (údajně) svázána s žádným přísně určitým způsobem produkce

-zatímco pro vrstvy, víceméně jednoznačně třídní situací určené, je politické rozhodnutí dáno už předem, existuje pro inteligenci mnohem širší herní prostor volby a ve shodě s tím i požadavek celkové orientace a sumárního pohledu

- s Mannheimem pominula intelektuální iluze, že existuje jen jeden způsob myšlení, ale objevila se nová iluze, že existuje jen jedna sociální skupina, schopná „sumativní syntézy“ čili imitace různých způsobů myšlení různých tříd a vrstev.
- **shrnutí:**
 - Za prvé se podle nahlédnutí, že politickohistorické vědění se vždy rozvíjí jako vázané na bytí, zcela popírá, právě pro tuto vázanost, pravdivostní a poznávací charakter tohoto druhu vědění. Tato cesta končí poznáním nemožnosti pravdivého a objektivního poznání.
 - Za druhé: analýza v sociologii vědění má za úkol odstranit jako zdroj chyb z každého poznání moment vázaný na hodnocení, pozici a vůli a tím dospět k „objektivně“ platným obsahům. Tato cesta končí rozpoznáním inteligence jako záruky kvalitního vědění.
 -
 - dalším přínosem jeho koncepce je realistický návrh **metod sociologie** vědění: ta by měla zjistit, v jakých relacích se nalézají pojmy, hodnoty a normy, aby odhalila způsob, jímž lidé poznávají (důraz na strukturu); relacionismus (= souvztažnost prvků smyslu a jejich vzájemně se fundující smysluplnost v určitém systému; každý jev určité epochy či kultury má relativní platnost, danou právě touto epochou či kulturou); *relacionisování*... při sledování argumentace protivníka stále mám na mysli, že jeho pohled na svět je jiný (asi od "relace" - on se pohybuje v jiných relacích) a *partikularisace*... uvědomím-li si, že partner má jiná vnitřní východiska, uvědomím si také, že platnost jeho závěrů je jistým způsobem omezená

12. FENOMENOLOGICKÁ SOCIOLOGIE

ALFRED SCHÜTZ (Rakousko, USA; 1899-1959; Smysluplná konstrukce sociálního světa, 1932)

Vliv fenomenologické sociologie na soc. vědění 1. všechny sociální skutečnosti převedeny do roviny jednání individuí 2. změna statutu výkladu společnosti. Z interpreta se stal tvůrce, z výkladů produkt. 3. do centra zájmu sociologie se dostává pojem každodennosti a Husserlův pojem lebenswelt 4. kategorie pochopení se mění z metodologického prostředku bádání v ontologický předpoklad fungování společnosti; 5. v důsledku těchto posunů se soc. vědění mění z odvětvové disciplíny na obecnou teorii společnosti

- **lebenswelt** (životní svět) je světem každodennosti, je to svět intersubjektivní, a tedy sociální (zde existujeme). je to svět předvědecký, svět zdravého rozumu, přirozených postojů. Svět důvěrně známý, samozřejmý a daný.
- Tvoří vlastně obecné pozadí, vnější horizont ve vztahu k veškeré naší duševní činnosti. V tomto světě nejen žijeme, ale také jednáme a svým jednáním do něj zasahujeme, měníme jej, svým jednáním modifikujeme jeho i sebe. Vědecký svět má v tomto světě základ, svět každodennosti je v tomto smyslu nejvyšší, prapůvodní realita. ;

- Stěžejním atributem světa každodennosti je jeho **intersubjektivita**: Životní svět není světem soukromým, je společný všem, je sdílený mnoha subjekty. Předpokládáme, že se naši bližní setkávají se stejným světem jako my, každý sice z odlišné částečné perspektivy, nicméně v tom základním považujeme za samozřejmé, že způsob toho, jak se nám svět jeví, je identický pro nás i pro každého dalšího. Stejně považujeme za samozřejmé, že i ostatní berou svět za samozřejmý jako my. Odtud tedy pramení, že můžeme jednat a konat v životním světě spolu s ostatními, orientujeme se ve svém jednání s ohledem na to, co předpokládáme o jejich jednání, a soudíme a očekáváme, že oni budou dělat totéž.

X Weber - jednání je činnost, která je z hlediska jednání smysluplná.

Schutz navázal na Webera s jednáním. Ale proti Weberovo účelně racionálnímu jednání, dle Schutze rutinní jednání není při bližším pohledu nesmyslné

jednání lidí se v každodenním životě nepohybuje v parametrech W. modelu racionality.

Jednající nesledují dopředu vytyčený cíl a nevolí co nejekonomičtější prostředky k jeho

dosazení. a navíc: jednající mlčky předpokládá, že rovněž druzí lidé, s nimiž má co činit, pohlížejí na svět

s toutéž samozřejmostí jako on sám. Kdyby tomu tak nebylo, skončila by nutně každá interakce v bludném kruhu vzájemného vysvětlování a objasňování.

Schutzův model rutinního jednání, probíhajícího v kolejších neproblematizovaných schématach, posloužil Bergerovi a Luckmannovi k vymezení jednoho z výchozích pojmů, jejich koncepce - pojmu instituce.

instituce = rutinní přístup ke světu a jistota, že stejným způsobem jednají i druzí

Bylo již řečeno, že obojí aktivity nejsou řešeny případ od případu vždy znovu a znovu, nýbrž

probíhají podle obvyklých návodů a ověřených receptů. Jak se tyto recepty, které určují

vztahy člověka k jeho okolí, vůbec objevují, jak vznikají? Podle Schutze je subjekt tvoří a

modifikuje v průběhu své kumulující se zkušenosti. Každý člověk stále tvoří a přetváří

návody na to, co má dělat, jak to má dělat... Souhrn těchto návodů tvoří jeho osobní inventář

vědění o světě, ve kterém žije – **zásobu vědění** (jak se vyznat v každodenním životě). Prvky

tohoto inventáře vznikají tzv. **typifikací** - vyhodnocení určitého jevu podle různých parametrů

a jeho následné zařazení do jisté kategorie významu. Typifikace zaručuje, že člověk přiřazuje

určité oblasti jevů stejný význam, kdykoliv na ní znovu narazí.

O věcech, které přímo nezakusí ho zprostředkovaně informuje jazyk. Typifikace obsažená

v jazyce mu umožní chápat i jemu vzdálené oblasti, počítat s věcmi, které nikdy neviděl, znát

osoby, s nimiž se nikdy nesetkal

Specif. Případem jsou **jazykové typifikace** - inventář abstrahovaného objektivizovaného

nadosobního vědění. (viz BaL – symbol.světy atd).

1. KRITICKÁ TEORIE FRANKFURTSKÉ ŠKOLY

- Frankfurtská škola je sociálně filosofická škola 20.století vzešlá z německého duchovního prostředí, jejíž teoretický program je postaven na kritické teorii společnosti; vtaňuje sociologii do politiky, politizuje ji
- ústředním dějinně filosofickým motivem je proces úpadku rozumu; fašismus je ukázán jako dějinně vyústění osvícenské racionality, která formalizovala a univerzalizovala pojem rozumu, čímž zpřístupnila všechny sféry života pořádacímu principu panství; kritická teorie společnosti se tu stává především kritikou fenoménu moci jako takového; tato kritika zahrnuje i moderní vědu jako symbol osvícenské racionality, v níž nachází panský charakter rozumu svůj vrcholný výraz; touha po univerzálním vědění je vyložena jako touha po moci (nad přírodou i člověkem) motivovaná strachem z neznámého
- dějiny FŠ směřují od ohraničeného uznání marxismu k jeho odmítnutí; vůdcem FŠ byl Horkheimer

MAX HORKHEIMER (1895 - 1973)

- autor pojmu kritická teorie
- v *Dialektice osvícenství* vykládají autoři dějiny společnosti jako proces ovládnutí přírodních sil. Avšak spolu se zesílením panství nad přírodou roste i panství člověka nad člověkem, protože vědeckotechnické osvojování přírody vede stále více ke ztrátě individuality, k omezení svobody člověka. Dialektika mýtu a osvícenství: mýtus 20.století, že racionalita a technika naplní ideály osvícenství; formalizace moci je fenoménem zatemnění rozumu.

Buržoazní racionalita se stává symbolem nesvobody, protože instrumentální rozum je ztrátou lidského sebevědomí, ztrátou subjektivitu a její záměnou za kalkulačnický technický myšlení.

- **Kritika instrumentálního rozumu**
- snaha člověka podřídit přírodu svým cílům ve skutečnosti podřizuje člověka svému instrumentálnímu rozumu; technokratický vztah člověka k přírodě a k sobě samému nachází svoje extrémní projevy v atomové bombě, v manipulaci s vědomím lidí, ve vládě odcizeného vědomí a v odcizeném společenském bytí, tímto vědomím určovaném;
- věda totiž není schopna sebereflexe, je výhradně zaměřena na vnější objekty. Věda nemá žádné vědomí o sobě, je jen nástroj. V této formě jsou věda i technika člověku nepřátelské a nabývají moci nad společností. Technická racionalita je racionalitou samotného panství. Panství chápou Adorno a Horkheimer jako ovládnutí sil přírody cestou instrumentalizace rozumu, které je doprovázeno podřízením člověka
- Horkheimerovy ideje o jednostrannosti instrumentálního racionalismu, který popírá existenci různých možností v dané skutečnosti teoreticky připravily Marcuseho pojem jednorozměrnosti
- na místě **ideologie** jako neuvědomělého vyjádření kolektivního charakteru zájmů vystupuje plně uvědomělá manipulace vědomím mas. Ideologie se nyní zaměřuje na oblast masové spotřebitelské kultury a už neexistuje jako politická ideologie 19.století.
- každá ideologie je třídní, a tudíž falešná, a tedy pravda sociálního poznání může existovat pouze nad třídami; cíl kritické teorie je výhradně negativní neboť **pravdivá teorie nemůže být nadále stvrzující, ale pouze kritická**; Adorno přímo napsal, že pozitivistická koncepce reality nalezla své strašné dovršení v racionální technologii fašistických vyhlazovacích táborů. I věda vykládaná v pozitivistickém smyslu se jevila jako pouhý produkt buržoazního vědomí a zdroj upevnění instrumentálního pojetí pravdy, instrument vlády člověka nad přírodou a nad lidmi; výklad každého poznání jako zejména ideologického jevu ve smyslu falešného, deformovaného vědomí je jedním ze základů kritické teorie společnosti; poznání, které touží po pravdivém obsahu je utopií
- I ve sféře společenských věd nevládne kritické zkoumání, ale dogmatické smíření s fakty. To je dle Horkheimera způsobeno neexistencí uceleného výzkumu sociální reality, podřízením vědce existujícím společenským vztahům. To hlavní, co dává tradiční teorii nekritický charakter, je její ideologická orientace, která znamená odmítnutí možnosti jiného. Horkheimer takto zdůvodňuje požadavky deideologizace sociální teorie.
- (((FŠ prohlašovala za svůj úkol uskutečnit sociální **výzkum**, jehož výsledkem by mohlo být vědecké pochopení společnosti jako celku; nezabývá se jen sociální filosofií, ale i výzkumem))))
- podle Horkheimerova přesvědčení existuje čistě **lidská solidarita**, která není jen prostě solidaritou určité třídy, ale tím, co spojuje navzájem všechny lidi. Společný osud lidí může být podle Horkheimera pochopen prostřednictvím náboženství. Náboženství je pro Horkheimera bytostným výrazem humanismu. Naděje na překonání sociálního zla je zde živena přesvědčením o existenci transcendentální spravedlnosti; pesimistické hodnocení reálného života je doplněno nadějí na transcendentální spravedlnost.

THEODOR ADORNO (1903 - 1969)

-
- **vzdělanost**: nynějším fenoménem je **polovzdělanost** - popularizace, převyprávění klasických děl, technická znalost faktů; člověk žije víc tím, jak je vtažen do vyhodnocování a vnímání informací, cizími fakty, než vlastními prožitky a zkušenostmi; polovzdělanost chce všechno vidět, vědět, vše chápat *neschopna distinkcí*, uznání, že něco je jiné, že jsou věci, které nepochopím, nezvládnou

(následná pokora); výchovný systém vytváří též iluzi, že jde vše vědět umět a když to nedokáží, je to hodnoceno jako selhání; **vzdělanost** = člověk, který se vzdělává *se mění*, pod vlivem vzdělání nejsem pouze způsobilý něco dělat, kvalifikován, ale naopak jsem způsobilý mnoho věcí odmítnout, něco nedělat. Vzdělání jako schopnost umět diferencovaně vnímat, co se děje, různé, vlastní prožitky

-
- **Adornova negativní filosofie**
- vzpoura proti fetišizaci ideologických fenoménů, manipulaci společenským vědomím se soustředila v díle *Negativní dialektika*
- Nejvyšším principem bytí je všeobecná negace; všechny protiklady se budou muset navzájem pohltit, a poté se vše rozpadne a ponoří v nebytí. Zůstane jen sám rozklad a nebytí. U Adorna je nihilismus totálnější než např. u Nietzscheho. Adorno píše hodně o tom, že po plynových komorách Osvětlení není buržoazní kultura možná, neboť se zmrzčila a neexistují ideály, které by jí mohly vdechnout nové naděje.
- Kritika osvícenství je u Adorna jednou z variant jeho útoku na pojem sociálního pokroku vůbec. Adorno prohlásil, že pokrok vůbec neexistuje. Máme tak před sebou schéma sebeodcizení rozumu a sociálního pokroku.
- Odcizení není jen ustavičným sebeničením osvícenství a buržoazní racionality jako ideologie, ale také totálním procesem degradace lidstva. Adorno soustředil všechny druhy odcizení do abstraktního principu totalitárního politického násilí. Při vysvětlování problému sebeodcizení člověka je Adorno naladěný pesimističtěji než všichni jeho stoupenci. Adorno nevěří ničemu; úplná bezvýchodnost je finále jeho negativní dialektiky.
- Adorno nevěří ve vědu, teorii, v poznání, dějiny, jeho negativní dialektika popírá všechno.
- Adorno prohlásil, že nynější stav společnosti je destruktivní. Bilanci svým zjištěním shrnul v závěru, podle něhož útočištěm naděje je země nikoho mezi hraničními sloupy bytí a nicoty. Adorno neslibuje nic. (((Odtud plyne rozčarování studentů a svržení Adornovy modly.))))))

Herbert Marcuse (1898 – 1979)

"Jednorozměrný člověk" (1964)

- podtitul: studie o ideologii vyspělé industriální spol.
- rozvinutá industriální společnost je nerozumná, destruktivní, oproti obrovské produktivitě je zde rozpor se svobodným rozvojem lidských potřeb a tužeb
- převládá pohodlná, bezkonfliktní demokratická nesvoboda - příznak technického pokroku, převládá rozum, roste výroba i upevnění pozic elit - relativní blahobyť - není touha po změně ani vědomí svobody
- převaha je hl. technická - neexistuje vnitřní opozice (v industr. spol.) - má totalitární sklon - je masou spol. přijímána, ale i tak by měla být kritizována
- uzavření polit. univerza - volby probíhají, ale nemohou přinést zásadní změnu, manipulace s lidem prostřednictvím médií - nepravé hodnoty - touha po potlačení lidské sexuality - zvyšování agresivity, svědomí je nahrazeno vypočítavostí, absentuje pocit viny
- vědecké podřizování přírody se využívá k vědeckému podřizování a ovládnutí člověka, technika slouží k zavádění nové účinnější a příjemnější sociální kontroly; rozmach vědy a technické racionality plodí větší a silnější pouta nadvlády industriální spol. nad lidmi; produkty vědy a techniky - změny ve vědě a technice produkují jednorozměrnost ve všech sférách života; vědecká a technická racionalita produkuje i plýtvání, odcizení a zvěcnění; tato racionalita je iracionální - vede sice k produktivitě, ale tím deformuje lidskou svobodu, vede i k útlaku národnímu a mezinárodnímu
- technický pokrok vyvolává konkrétní formy života, které pacifikují síly bojující proti systému, produkuje procesy znemožňující změnu, která je za této situace *nutná* = nutnost alternativy proti etablované společnosti a potřeba myšlení, abstrakce, která odmítá dané fakty a souvislosti jako jedinou skutečnost a vyjadřování možností a skutečností, které jsou těmi spol. systémy potlačeny